

# LENGUA Y LITERATURA CATALANA



# La interacció entre els àmbits «polític» i «textual» en el regnat del Cerimoniós<sup>1</sup>

LUCIANO JOSÉ VIANNA<sup>2</sup>

Universitat Autònoma de Barcelona  
lucianojvianna@hotmail.com

Recibido: mayo de 2011. Admitido julio de 2011.

**Resum:** L'any 1343 el rei Pere el *Cerimoniós* (1336-1387) va realitzar dues accions importants: confiscar el regne de Mallorca i patrocinar la composició d'una de les obres més importants de la història de la Corona d'Aragó, és a dir, la còpia del *Llibre dels Fets*, de forma que l'any de 1343 ens presenta un «àmbit polític» (confiscació del regne de Mallorca) i un «àmbit textual» (còpia del *Llibre dels Fets*). Així doncs, el nostre objectiu en aquest article és apropar-nos a la interacció entre els àmbits «polític» i «textual» amb especial cura a la producció de manuscrits, a la seva utilitat política i a la correspondència entre el poder polític i l'escriptura.

**Paraules clau:** *Llibre dels Fets*, àmbit polític, àmbit textual, Historiografia Medieval.

**Abstract:** In the year 1343 the king Peter III (1336-1387) accomplished two important actions: confiscated the kingdom of Majorca and sponsored one of the most important manuscripts on the history of the Crown of Aragon, i.e., the copy of *Book of Deeds*. In this vein, 1343 represent a year in which there are a «political context» (confiscation of the kingdom of Majorca) and a «textual context» (copy of *Book of Deeds*). Hence, in this paper our goal is approach us to the interaction between the «political» and «textual» contexts with special attention to the production of manuscripts, to its political utility and to the correspondence between the political power and the writing.

---

<sup>1</sup> Aquest article és una ampliació del segon capítol del nostre treball de Màster el qual fou preparat sota la direcció dels professors Alexander Martin Fidora Riera (ICREA/UAB) i José Enrique Ruiz-Domènec (UAB), als quals agraïm per la direcció i incentiu en la preparació d'aquest treball i ara de la nostra tesi doctoral (Títol provisor: *Text i context: la lògica social de la tradició manuscrita del Llibre dels Fets 1343-1557*). La base d'aquest article és el treball d'investigació guardonat amb el Premi de la Societat Catalana d'Estudis Històrics (2011).

<sup>2</sup> Alumne del Curs de Doctorat *Cultures en contacte a la Mediterrània* del Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Becari del Programa de Personal Investigador Novell de la Direcció General de Recerca (FI-DGR 2011) de la Agència de Gestió d'Ajuts i de Recerca (AGAUR).

**Keywords:** Book of Deeds, political context, textual context, Medieval Historiography.

## INTRODUCCIÓ

D'acord amb Ramon d'Abadal, l'any 1343 el rei Pere el *Cerimoniós* (1336-1387) va realitzar el seu fet militar més important: la confiscació del regne de Mallorca (D'Abadal, 1987: 285), esdeveniment narrat en els tres primers capítols de la seva *Crònica* i específicament en el tercer:

E ací feneixen tots los fets del dit primer capítol e comencen los afers del segon capítol en què es tracta de molts afers qui es seguiren depuis que fom muntats a dignitat reial tro al tercer capítol en què és tractat en quina manera fo proceït e feta per nós execució contra lo rei de Mallorca. (*Crònica de Pere el Cerimoniós*, 1971: 1023).

E ací feneixen tots los fets del dit segon capítol e comença lo terç capítol en què es tracta dels afers del rei de Mallorca, ço és, en quina manera fon proceït e feta per nós l'execució contra ell segons que es segueix. (*Crònica de Pere el Cerimoniós*, 1971: 1036-1037).

En aquest terç capítol és declarat en qual manera lo rei de Mallorca, qui era vassall e hom nostre lige, tractà e s'esforçà en denegar la senyoria alodial e la feultat de què ens era tengut per lo regne de Mallorca e comdats e terres que tenia per nós en feu nostre. Per la qual raó nós proceïm contra ell, e lo dit regne, comdats e terres confiscam, e aplicam-les a la nostra Corona reial d'Aragó. (*Crònica de Pere el Cerimoniós*, 1971: 1037).

Aquests tres fragments, els quals corresponen al primer, segon i tercer capítols de la *Crònica del Cerimoniós*, tracten de la confiscació del regne de Mallorca per part d'aquest rei. A més, els mateixos ens indiquen una considerable «insistència» per part del rei Pere en parlar d'aquest assumpte, de forma que el procés jurídic envers Jaume III, realitzat a l'any 1343, representa la implacable predisposició del *Cerimoniós* en condemnar el seu vassall i confiscar-li el seu regne mitjançant els procediments jurídics de l'època (Tasis i Marca, 1979: 23).

En aquest mateix any fou composta en el monestir de Poblet una de les obres més importants de la història de Catalunya: la còpia del *Llibre dels Fets* demanada pel *Cerimoniós* a l'abat Pons de Copons (1316-1348):

Petrus etc. Venerabili et dilecto abbati monasterii Populeti, salutem et dilectionem. Miramur de vobis et merito quare librum pergamenium quem ut nobis dixistis ad opus vestri rescribi facere debebatis et sumi ex quodam alio papireo libro nostro facto scilicet gestis dive recordacionis domini Jacobi Regis Aragonum abavi nostri, nobis tamdiu mittere tardavistis. Quare vos rogamus quod si eum rescribi fecistis, ipsum rescribi celeriter faciendo, ad librum pergamenium supradictum protinus per latorem presencium transmittatis. Datum barcinone III° idus septembris anno domini millessimo CCC° XL tercio. (*Do-*

*cuments per l'història de la cultura catalana mig-aval*, 2000: p. 128, Document CXVII).

Aleshores l'any de 1343 ens presenta doncs un «àmbit polític» (confiscació del regne de Mallorca) i un «àmbit textual» (còpia del *Llibre dels Fets*), els quals pertanyien al mateix context. Inicialment pensaríem que seria només una simple coincidència que aquests dos «esdeveniments» s'hagin produït al mateix any; per altra banda, com veurem seguidament, els mateixos fan part del mateix procés històric.

Seguint aquestes reflexions, el nostre objectiu en aquest article és apropar-nos a la interacció entre els àmbits «polític» i «textual» en el regnat del *Cerimoniós*, específicament a l'any 1343, i amb especial cura a la producció de manuscrits, a la seva utilitat política i, per consegüent, a la correspondència entre el poder i l'escriptura.

## EL MANUSCRIT: IMITACIÓ, FORMACIÓ, EDIFICACIÓ I UTILITZACIÓ DEL PASSAT

Fou durant el regnat del *Cerimoniós* que la producció historiogràfica catalana augmentà considerablement; a més, en aquesta mateixa època foren organitzats per primera vegada els arxius documentals dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó (Soler i Llopart, 2003: 116). En aquest «àmbit textual» del regnat del *Cerimoniós* diversos documents són destacables, especialment el que aleshores representava el passat de la història catalana: el manuscrit del *Llibre dels Fets*, avui dipositat a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (ms. 1).

En el procés d'escriptura a l'Edat Mitjana sovint va haver-hi la intenció de tornar al passat. Però, com va tenir lloc aquest retorn? I amb quina finalitat? Per tal de trobar una resposta inicial podem seguir les reflexions proposades per Gabrielle Spiegel referents a la correspondència entre la historiografia medieval i el passat:

What is important here is to recognize the fruitfulness of the medieval approach to the past. Precisely because it was so little known, in any critical sense, the past could become a vehicle for change. All that was needed was to recreate it in the image of the present, and then claim its authority for the legitimization of contemporary practices. (Spiegel, 1975: 314-325).

Hem de destacar la importància de l'apropament al passat i sobretot de la utilització del mateix en contextos específics, ja que durant l'Edat Mitjana sovint els exemples pretèrits van ser utilitzats en situacions d'accions polítiques en el present (Spiegel, 1995 i Aurell, 2006: 809-832), el que significa que en alguns contextos el procés de transmissió textual fou realitzat mitjançant una necessitat (política, cultural...) contemporània (Spiegel, 1975: 314-325), afavorint, així doncs, la interacció entre el passat i les necessitats polítiques.

El procés de transmissió textual és un aspecte considerable per als estudis historiogràfics: refer el camí d'una obra amb tots els manuscrits i còpies ens per-

met observar els contextos històrics, tornar als àmbits en què els còdexs foren compostats i sobretot apropar-nos a les probables intencions de l'acció historiogràfica. Com que cada manuscrit, cada còpia i cada versió posseeix la seva pròpia vida, la seva pròpia història, hem d'analitzar les seves variants textuais, les quals poden ser proporcionades pel copista, pel traductor o per la cultura receptora. A més hem d'analitzar també el context en què els documents van ser produïts, investigació que moltes vegades ens dóna les claus per comprendre els detalls del procés historiogràfic. D'aquesta forma, analitzar la transmissió textual d'una obra és reviure i refer el temps, l'espai i les condicions en què fou produïda (Martines, 1999: 27).

El segle XIV, centúria rellevant i decisiva per la situació política, cultural i lingüística d'Europa, fou un període en què es van desenvolupar les institucions socials i polítiques i que es van formar grups intel·lectuals els quals van estar vinculats a la formació de l'Estat (Strayer, 1981: 79-120 i Bayona Aznar, 2009). Així doncs, des de la perspectiva d'aquest context, hem de pensar per què i per a qui s'escrivia.

Entre els segles XIII i XIV els espais culturals més coneguts van ser l'església, la cort i la universitat (Martínez, 2005: 54). En el present article ens aproparem a l'entorn de la cort, posat que aquest es refereix directament a la destinació del nostre objecte d'estudi, és a dir, la còpia del *Llibre dels Fets* de 1343. A més, en aquest context històric l'acte d'escriure ja estava difós en un espai laic, fet que va permetre a la noblesa apropar-se a la literatura com un *locus* en què podria actuar per aconseguir els seus interessos polítics (Cingolani, 2008: 49).

L'essència de la cort estava fonamentada en els valors de la fidelitat i de la lleialtat en la qual l'objecte central era la figura del rei, al voltant del qual estaven tots aquells que li servien. A més, també hi havien els que li honoraven i li donaven/oferien drets. Amb el temps, aquest entorn es tornaria selecte i basat principalment en les qüestions de comportament, les quals servirien per identificar als individus que formaven part d'aquell context (Martínez, 2005: 57-58). Per al context que aleshores analitzem hi ha un document que presenta els contorns d'aquest àmbit i que fou produït en el regnat del *Cerimoniós*: el *Tractat de Cavalleria* (*Tractat de Cavalleria*, 1947).

Aquest tractat ens ofereix la informació sobre els trets comportamentals dels vassalls respecte als seus senyors. A les seves línies hi ha una «lleï» que resulta particularment interessant pel que fa al nostre estudi:

Com davant los cavallers, com mengem, deuen ésser lestes les istòries dels grans fets d'armes

Bellament e gallarda tingueren bé los antichs que fessen los cavallers aquestes coses que dites havem en la ley davant aquest; e per ço ordenaren que, axí com en temps de guerra aprenien fets d'armes juyén e en altra manera, que axí messeix en temps de pau o aprenessen per oïda e per enteniment. E per ço acostumaven los cavallers que, quan menjaven, que·ls legissen les istòrias dels grans fets d'armes que·ls passats havien fets, en lo sen e en l'esforç que havien hàuts per haver victòries e per acabar ço que volien; e là on no havien aytals

istòries, fahien-se retrer als cavallers bons ancians que en aquells bons fets eren estats. E oltra tot açò, fahien més: que-ls juglars no dixessen davant ells altres cançons sinó de juntes, e que parlassen de fet d'armes. E açò meseix fahien quan no podien dormir: cascú en son alberch, se fahien legir e recitar aquestes coses sobredites. E açò-s fahia per tal que, oín, haguessen bon cor, e esforçaven-se a fer bé, volén complir ço que-ls altres havien fet, o semblant, o passar affany per aquella rahó. (*Tractat de Cavalleria*, 1947: 142).

En aquest fragment trobem quatre aspectes els quals ens apropen a l'entorn de la cort a l'època del *Cerimoniós*. En primer lloc era costum que, mentre menjaven, els cavallers escoltessin les històries dels grans fets d'armes que els seus avantpassats havien realitzat, fet que ajudaria a motivar-los en les seves intencions d'aconseguir victòries i glòries. D'aquesta forma, *observaven* un passat i intentaven *imitar-lo*: parlem aquí d'*imitació dels fets passats*.

El segon element que hi trobem és l'exigència que els joglars, quan estiguessin davant els cavallers, interpretessin únicament les cançons de gesta i de fets d'armes i que no parlessin d'altres assumptes. Així doncs, els cavallers s'acostumarien a escoltar les històries que feien part de l'imaginari cavalleresc, les quals eren influents en la formació de la seva mentalitat: parlem aquí de la *formació literària d'una cultura de guerra*.

En tercer lloc, els cavallers no només haurien d'escoltar aquestes històries relatades pels joglars, sinó que també haurien de llegir-les. Aquesta dada ens apropa a l'àmbit de la cort i ens ajuda a comprendre'l millor, proporcionant-nos la informació que alguns cavallers sabien llegir, és a dir, tenien un accés autònom a l'escriptura, i sobretot a les històries de cavalleria. Estem, per tant, davant d'una *edificació autònoma de la cultura guerrera*. No podem oblidar que aquesta pràctica d'apropar-se al text mitjançant la veu alta va continuar per tota Europa entre els segles XVI i XVIII, fent que la circulació dels textos no es quedés a la possessió privada dels llibres (Chartier, 1992: I-XII). A més, hem de subratllar que cada cavaller era incentivat a fer aquestes lectures individualment, de forma que llegissin i recitessin els fets d'armes dels avantpassats, com el rei Pere el *Cerimoniós* féu amb el *Llibre dels Fets* del seu avantpassat, el rei Jaume I:

Aquest diumenge, a hora de prim so, nós encara no érem gitats e llegíem lo llibre o Crònica del senyor rei En Jacme, tresavi nostre (...). (*Crònica de Pere el Cerimoniós*, 1971: 1086).

El més important a subratllar és que escoltant els fets d'armes els cavallers s'esforçarien a fer el bé amb el comportament dels avantpassats imitant-los. Per al rei Pere, establir un vincle amb el passat era important en les seves intencions polítiques, sobretot quan es referien als fets del seu regne, com en el cas de la confiscació del regne de Mallorca i de la sol·licitació de la còpia del *Llibre dels Fets*. En definitiu, la proposta principal de l'escriptura de la història en aquest cas era l'*edificació moral dels cavallers mitjançant els fets del passat*, proposta vinculada a una difusió de la importància del passat.

En aquestes quatre observacions ens interessa la funció política que probablement influenciava a aquests oients a la cort del *Cerimoniós*. La lectura, en veu alta o silenciosa, proporcionava el coneixement del passat, del llinatge, el qual havia realitzat fets que serviren als lectors com a exemple. La cort, doncs, es transformava en una important circumscripció per a la difusió de les gestes, dels fets d'armes, un espai en què la línia entre passat i el present desapareixeria, fins al punt en què no hi havia cap interrupció entre els dos temps.

És probable que la lectura del *Llibre dels Fets* fos realitzada diverses vegades en aquest espai, de forma que els seus oients coneguessin les accions del *Conqueridor*. En aquest sentit, la intenció del *Cerimoniós* era que els seus vassalls coneguessin els fets d'armes d'un dels monarques més importants de la Corona d'Aragó mitjançant un instrument considerat com un *locus* de conservació i activació de la memòria (Gimeno Blay i Trenchs Odena, 1986: 359-378).

La guerra contra Jaume III s'aturà el juny del 1343, continuant després en els comtats de Rosselló i Cerdanya; després, el setembre del mateix any, el *Cerimoniós* va encarregar a l'abat de Poblet el llibre de les memòries del rei Jaume I, en el qual hi havia la narrativa de la conquesta d'aquesta illa 114 anys abans. D'aquesta forma, després de reincorporar el regne de Mallorca a la Corona d'Aragó, el *Cerimoniós* recordava la conquesta de Jaume I, personatge que la conquistà incorporant-la als patrimonis del seu llinatge. Així doncs, mentre que Jaume I fou considerat el *Conqueridor* de Mallorca, podem afirmar que el *Cerimoniós* fou el *Confiscador* d'aquell regne.

La intenció de confiscar el regne de Mallorca per part del *Cerimoniós* fou manifestada pel tractament al seu vassall, Jaume III de Mallorca, «incentivant-lo» a cometre errors per després treure'l les seves possessions, fets legitimats pels tràmits jurídics de l'època. Després d'un procés jurídic contra el seu vassall i després de recuperar les terres mallorquines a la Corona d'Aragó, el *Cerimoniós* «confirmà» tota la seva política mitjançant la còpia del manuscrit del *Llibre dels Fets*, el qual presenta, curiosament, una divisió de les terres de Jaume I distinta del que realment ha tingut lloc (Vianna, 2009).

## EL MANUSCRIT: LA CORRESPONDÈNCIA ENTRE EL PODER I L'ESCRITURA

Fins aquí hem vist que la utilització del passat pel *Cerimoniós* va servir, entre altres qüestions, per legitimar les seves accions polítiques contemporànies. Analitzant el document *Tractat de Cavalleria*, comprenent l'univers interpretatiu que s'hi desprèn i inserint-hi el *Llibre dels Fets* i el seu context de composició podem comprendre el significat històric d'aquest manuscrit a la llum de les accions polítiques del *Cerimoniós*. Així doncs, hem de plantejar la següent pregunta: ¿quina cosa significava posseir un manuscrit al segle XIV?

En primer lloc, produir un manuscrit era *fer-present* l'*auctor* i les seves idees (Martínez, 2005: 25-36). Així doncs el *Cerimoniós*, quan va encarregar la còpia del *Llibre dels Fets* a l'abat Pons de Copons, el qual va encomanar-la al copista Celestí Destorrens, desitjava que l'*auctoritas* del rei Jaume I, l'*auctor* del text, estigués present en el context de confiscació del regne de Mallorca.

Per a comprendre aquesta qüestió és important recordar el significat d'*auctor* i *actor* a l'Edat Mitjana: aquest era el responsable per la producció d'una obra qualsevol; aquell es referia a l'autoritat, a l'*auctoritas*, a l'opinió autèntica d'un assumpte qualsevol (Chenu, 1927: 81-86). Així doncs, per al nostre treball, en parlar d'*actor* ens referim als patrocinadors del manuscrit (en el nostre cas, Pere el *Cerimoniós*); per altra banda, amb *auctor* sempre ens referim al rei Jaume I, a la seva *auctoritas*.

En segon lloc, compondre un manuscrit significava establir un vincle entre el poder i l'escriptura. En el cas de Catalunya, inicialment aquesta correspondència es trobava en els processos de *convenientia* establerts en el segle XII entre senyors i vassalls, fet que es desenvolupà juntament amb el naixement de l'escriptura en llengua vernacular (Kosto, 2001: 292-293). Tot i que aquest tipus d'escriptura estigues relacionat amb un àmbit divers del que ara estudiem, ens serveix per dibuixar els contorns del significat de l'escriptura per als medievals. En el nostre cas, apropant-nos a les intencions polítiques del *Cerimoniós*, compremem que aquest monarca agregà l'escriptura als procediments quotidians del seu regnat com a instrument per recolzar les seves intencions polítiques (Gimeno Blay, 2006: 20).

D'acord amb aquestes idees (i seguint la perspectiva del text en el seu context), un text només posseeix «vida» quan és relacionat al seu context de composició. A més, subratllant la importància del passat, sovint el text era interpretat com un *locus* per treballar les qüestions contemporànies d'un moment específic, transformant-se en un objecte de difusió política (Spiegel, 1997: 3-28). D'aquesta forma, quan el *Cerimoniós* va encarregar la còpia del *Llibre dels Fets* del rei Jaume I el *Conqueridor* va «actualitzar-lo» d'acord amb el context polític de l'any 1343, transformant, així, l'acte historiogràfic en una acció política.

Ja des de l'Antiguitat el llibre fou considerat un objecte representatiu, com es pot veure a la *Pintura de Pompeia* que està al *Museu Arqueològic de Nàpols* (Veyne, 1987: 6-7). A l'Edat Mitjana, aquest mateix objecte donava prestigi al propietari (Mariana, 1995: 19) i la seva presència significà la superació definitiva, la manifestació perfecta de la cultura escrita davant qualsevol altre model de comunicació (Gimeno Blay i Trenchs Odena, 1986: 359-378). Respecte als reis de la Corona d'Aragó en tenim la informació que des del regnat de Jaume II el *Just* (1291-1327) els llibres van ser dipositats en espais importants, tot i que no fossin designats com a biblioteques reials (la formació d'aquestes només es va concretar anys després) (Rubió i Balaguer, 1987: 414-415). Pel que fa al *Cerimoniós*, posseir el *Llibre dels Fets* no només li atorgà prestigi, sinó que també el va legitimar davant la confiscació del regne del seu vassall sobretot perquè en aquest objecte, en la seva pròpia opinió una obra «acabada y perfecta» (*Crònica de Pere el Cerimoniós*, 1971: 1005), hi havia la *confiscació textual* del regne de Mallorca.

D'acord amb Francisco Gimeno hi havia tres moments cabdals en la vida dels textos. El primer era la seva creació, el segon era el seu lliurament al propietari i el tercer era la seva posterior reproducció. En aquest últim ja no hi havia la intervenció de l'*auctor* del text, el qual hi era completament apartat físicament, sent,

així doncs, utilitzada només la seva autoritat (*auctoritas*). Llavors els nous interessats (és a dir, els *actors*) decidien les noves característiques paleogràfiques, codicològiques i textuals de la còpia (Gimeno Blay, 2002: 115-141).

Aquest fou un moment important en el procés de còpia del *Llibre dels Fets*. L'*actor*, Jaume I, no hi era, no estava present; només l'interessat (és a dir, Pere el *Cerimoniós*) podria decidir les característiques del nou manuscrit (Gimeno Blay, 2002: 115-141). A més, hem de reflexionar sobre el treball del copista, el qual de vegades introduïa variacions respecte al text original, ja que en l'acte de la còpia es podria introduint observacions (Alturo i Perucho, 2003: 250-257) que podrien o no ser autoritzades pels patrocinadors dels còdexs.

El regnat del *Cerimoniós* ens presenta un desenvolupament diferent dels seus avantpassats pel que fa a la producció textual. D'aquest regnat, trobem una considerable producció de testimonis autògrafs, els quals confirmen la preocupació d'aquest rei per afegir l'acte d'escriure a les seves accions de govern, utilitzant-lo com una eina de treball per transmetre les seves ordinacions i també per organitzar les seves tasques governamentals (Gimeno Blay, 2002: 115-141). Aquesta implementació per part del *Cerimoniós* fou tan intensa que alguns autors van creure que durant la seva època no va haver-hi cap altre monarca tan conscient de les possibilitats proporcionades per l'escriptura com a instrument polític (Petrucci, 2006: 13).

A més, el rei Pere va tenir un interès notable per la història, de forma que desenvolupà una política de producció textual en el seu regnat, fet representat per la composició de la seva pròpia *Crònica* (Cacho Bleuca, 2002: 299-318). El seu interès per la història, el qual no només estava orientat cap a la vida cultural, sinó que també servia com a arma política (per exemple envers Jaume III), resulta del fet que el rei tenia una clara consciència del seu potencial (Rubió i Balaguer, 1987: 427). Segurament el *Cerimoniós* fou conscient des del principi del seu regnat de la importància que la documentació escrita tenia per les seves decisions polítiques, conseqüència de la seva formació abans de convertir-se en un monarca (Gimeno Blay, 2006: 22).

Durant el seu regnat, el *Cerimoniós* presentà un gran interès per la literatura, de forma que la seva cancelleria es va transformar en un centre de producció i de còpies de llibres. Així doncs, podem parlar d'un *scriptorium* en l'època del *Cerimoniós* (Gimeno Blay, 2002: 115-141), el qual fou establert per mantenir el record dels seus avantpassats, intensificant, mitjançant l'activitat de còpies, la producció de textos de diversos tipus (Gimeno Blay, 2006: 145-157). Aquest inèdit governamental va tenir una extrema importància sobretot després de la institucionalització de les *Ordinacions de la Casa Real* (*Ordenación y ceremonial de la coronación de los Reyes de Aragón*, 1994), les quals van representar un esforç per organitzar, eficientment, la cort del rei i també les seves funcions de govern (Tasis i Marca, 1979: 33).

La intervenció del monarca en el procés d'escriptura fou quotidiana, fins al punt que no només sol·licitava les còpies dels textos, sinó també hi controlava el procés de composició (Gimeno Blay, 2006: 149-156), com va fer amb la seva *Crònica* i també, com hem vist, amb el manuscrit del *Llibre dels Fets* de 1343.

És en aquest procés, i sobretot respecte a aquest manuscrit, que s'ha de destacar un dels àmbits responsables per aquesta producció: el monestir de Poblet.

## UN CENTRE DE PRODUCCIÓ TEXTUAL: EL MONESTIR DE POBLET

Quan va començar a regnar el 1336, el *Cerimoniós* va trobar el patrimoni textual dels seus avantpassats descentralitzat; des d'aquesta perspectiva, el seu regnat va significar un punt central en l'agrupació d'aquests testimonis, sent, així doncs, d'una rellevància única per l'organització de la memòria administrativa de la Corona d'Aragó (Gimeno Blay, 2006: 118).

Pel que fa a la seva política cultural, el *Cerimoniós* va fer de Poblet el principal centre de la seva biblioteca, en la qual va dipositar els seus llibres, sobretot els que conservaven la història de la seva dinastia, dels seus avantpassats i també de si mateix (Alturo i Perucho, 2003: 200). A més, fou en la seva època que aquest monestir va passar per un procés de remodelació i ampliació dels seus espais físics (Martínez Rodríguez, 1999: 11-31).

Des del començament del seu regnat el monestir de Poblet fou un espai de visita personal del rei Pere i també un àmbit que li va servir de cancelleria per emetre diversos documents de distintes naturaleses. La institució d'aquesta biblioteca, establerta en un dels cinc àmbits culturals de l'Occident europeu hereters del Renaixement del segle XII (González, 2008: 443-455), es va constituir durant la vida del *Cerimoniós* quan en els seus últims moments va assegurar la conservació dels seus llibres donant-los a aquest monestir i establint-hi vincles importants. A més, durant el seu govern fou organitzada la biblioteca d'aquest monestir, considerada la primera gran ordenació de la memòria real de la Corona d'Aragó (Rubió i Balaguer, 1987: 426-434). No podem oblidar una de les més importants obres que hi fou escrita i que fou encarregada pel *Cerimoniós*, obra d'uns dels reis més importants de la dinastia dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó: ens referim a la còpia del *Llibre dels Fets* de 1343, el manuscrit més antic de la tradició textual catalana conegut fins avui.

## CONCLUSIÓ

En aquest article hem volgut subratllar la importància de la correspondència entre «l'àmbit polític» i «l'àmbit textual» del regnat del *Cerimoniós*. L'any 1343, any en què va tenir lloc la confiscació del regne de Mallorca i la producció de la còpia del *Llibre dels Fets*, és un context que ens serveix per observar el vincle entre aquests dos àmbits. Analitzant aquest manuscrit hem trobat elements de l'època del rei Jaume I, però també del context del *Cerimoniós*, és a dir, específicament de l'any 1343, quan aquest monarca va confiscar el regne de Mallorca del seu vassall, Jaume III de Mallorca. Així doncs, l'any 1343, representat per la confiscació del regne de Mallorca (l'àmbit polític) va quedar «registrat» en el manuscrit català del *Llibre dels Fets* de 1343 (l'àmbit textual), sobretot per què hi trobem fragments del text que tenen més sentit quan són analitzats des de la perspectiva del context específic de producció, els quals

no s'expliquen si són estudiats només a partir de la perspectiva contextual del regnat de Jaume I.

A més, mitjançant la utilització d'aquest manuscrit pel *Cerimoniós* hem volgut subratllar també la seva funció: aquest era comprès com un *locus* en què el passat estava contingut i podia ser observat/utilitzat. La lectura del còdex representava l'apropament a un món que podia ser recordat en qualsevol moment, sobretot en els contextos en què era més necessari. D'aquesta forma, l'acte historiogràfic no es realitzava en el moment del lliurament del manuscrit, sinó en cada moment en què aquest *locus* era formulat mitjançant les seves còpies, tot i que l'*auctor* del text no hi estigués present.

Per tant, és necessari insistir no només en la importància del context de composició dels documents per entendre les seves reials intencions, sinó també en els personatges que hi formaven part. En el cas que aquí hem analitzat, el *Cerimoniós* pot ser considerat un exemple de monarca conscient de la necessitat del coneixement del passat, fet comprovat mitjançant la seva actitud d'afegir l'escriptura a les seves accions de govern. Per al *Cerimoniós*, el record de la seva dinastia significava molt més que preservar materialment una documentació de temps pretèrits: per a ell el passat perdurava en el present, en les seves accions de govern, en el seu pensament.

## BIBLIOGRAFIA

### *Fonts*

Crònica de Pere el Cerimoniós, en: *Les Quatre Grans Cròniques*. (1971) Revisió del text, pròlegs i notes per Ferran Soldevila, Barcelona, Editorial Selecta, p. 1001-1225.

*Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*. (2000) Publicats per Antonio Rubió y Lluch, Barcelona, vol. I, p. 128, Document CXVII.

*Ordenación y ceremonial de la coronación de los Reyes de Aragón. El «Manuscrito de San Miguel de los Reyes» de las «Ordinacions» de Pedro IV*. (1994) Valencia, Scriptorium.

*Tractat de Cavalleria*. (1947) Barcelona, Editorial Barcino.

### *Altres textos*

Alturo i Perucho, J. (2003) *Història del llibre manuscrit a Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.

Aurell, J. (2006) El nuevo medievalismo y la interpretación de los textos históricos. *HISPANIA. Revista Española de Historia*, Vol. LXVI, n. 224, septiembre-diciembre, p. 809-832.

Bayona Aznar, B. (2009) *El origen del Estado laico desde la Edad Media*, Madrid, Editorial Tecnos.

- Cacho Blecua, J. M. (2002) Traduccions catalanes y aragonesas en el entorno de Juan Fernández de Heredia, en: BADIA, Lola. + CABRÉ, Mirian. + MARTÍ, Sadurní. *Literatura i cultura a la corona d'Aragó (S. XIII-XV) — Textos i estudis de cultura catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 299-318.
- Chartier, R. (1992) Prólogo, en: CHARTIER, Roger. *El mundo como representación. Historia cultural entre práctica y representación*, Barcelona, Gedisa Editorial, p. I-XII.
- Chenu, M.-D. (1927) Auctor, actor, autor. *Archivum Latinitatis Medii Aevi*, 3, p. 81-86.
- Cingolani, S. M. (2008) *La memòria dels reis. Les Quatre Grans Cròniques*, Barcelona, Editorial Base.
- D'Abadal, R. (1987) *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62.
- Gimeno Blay, F. M. (2006) *Escribir, Reinara: La experiencia gráfico-textual de Pedro IV el Ceremonioso*, Madrid, Abada Editores.
- Gimeno Blay, F. M. (2002) Produir llibres manuscrits catalans (segles XII-VX), en: BADIA, L. + CABRÉ, M. + MARTÍ, S. *Literatura i cultura a la corona d'Aragó (S. XIII-XV) — Textos i estudis de cultura catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 115-141.
- Gimeno Blay, F. M. + Trenchs Odena, J. (1986) Escritura: palabra e imagen (Reflexiones sobre la cultura escrita reproducida). *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, n.º 4-5, p. 359-378.
- González, S. G. (2008) El saber de los claustros: las escuelas monásticas y catedralicias en la edad media. *ARBOR Ciencia, Pensamiento y Cultura*, n.º CLXXXIV 731, mayo-junio, p. 443-455.
- Kosto, A. J. (2001) *Making agreements in medieval catalonia. Power, order, and the written word, 1000-1200*, Cambridge, University Press.
- Mariana, M. S. (1995) *Introducción al libro manuscrito*, Madrid, Editorial Arco Libros, S. L.
- Martines, V. (1999) *L'edició filològica de textos*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- Martínez, J. M. (2005) *El libro historiado. Significado socio-político en los siglos XIII-XIV*, Madrid, Sílex.
- Martínez Rodríguez, M. Á. (1999) Linaje y poder en la Cataluña foral: la actividad política de los Copons. *Cuadernos de Historia Moderna*, n.º 22, p. 11-31.
- Petrucci, A. (2006) Prólogo, en: GIMENO BLAY, Francisco M. *Escribir, Reinara: La experiencia gráfico-textual de Pedro IV el Ceremonioso*, Madrid, Abada Editores.

- Rubió i Balaguer, J. (1987) *Història i historiografia*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya/Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Soler i Llopart, A. (2003) *Literatura catalana medieval. Un recorregut multimèdia pels grans autors i els seus textos*, Barcelona, Editorial UOC.
- Spiegel, G. M. (1997) History, Historicism and the Social Logic of the text, en: *The past as text: the theory and practice of medieval historiography*, Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press, p. 3-28.
- Spiegel, G. M. (1975) Political utility in medieval historiography: a Sketch. *History and Theory*, vol. 14, n.º 3, p. 314-325.
- Spiegel, G. M. (1995) *Romancing the Past: the rise of vernacular prose historiography in thirteenth-century France*, Berkeley/Los Angeles/London, University of California Press.
- Strayer, J. R. (1981) *Sobre los orígenes medievales del estado moderno*, Barcelona, Ariel.
- Tasis i Marca, R. (1979) «El segle XIV —Pere, el Cerimoniós i els seus fills, en: *Història de Catalunya — IV*», Barcelona, Cupsa Editorial Planenta S. A.
- Veyne, P. (1987) The Roman Empire (Introduction), en: ARIÈS, Philippe e DUBY, Georges. *A History of private life*, Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press.
- Vianna, L. J. (2009) *La utilització del passat en el present: el Cerimoniós i el Manuscrit de Poblet*. Treball de Màster, Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana, Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), Bellaterra, Espanya, 125 f.